

УДК 34-057.4 (092) "19/20"

В. О. Попелюшко

доктор юридичних наук, професор,
директор Інституту права ім. І. Малиновського
(Національний університет "Острозька академія")

**АКАДЕМІК ІОНІКІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ МАЛИНОВСЬКИЙ (1868-
1932 РР.) – ВИДАТНИЙ НАУКОВИЙ, ПРОСВІТНИЦЬКИЙ,
ПОЛІТИЧНИЙ ТА ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ**

"Було багато в Росії до революції яскравих особистостей, які за своїм віком могли б ще принести користь і після 1917 р., але були злісно й незаслужено, у гіршому випадку фізично знищені, а в кращому – через арешт на роки виведені з нормального життя. До числа останніх належить академік Іонікій (Іоанникій, Онікій) Олексійович Малиновський. Іонікій

Малиновський був ученим і в той же час громадським, а інколи й політичним діячем. Його біографія – це не гладка дорога вченого, вона покарбована фактами, повними драматизму", – писав у 1953-1956 рр. один із його учнів [1]. А сам І. Малиновський 1909 р. кредо істинного

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvohd.pdf>.

інтелігента, якого дотримувався впродовж усього свого життя, сформулював так: "громадська самодіяльність, життя для суспільства, для народу, просвіта народу".

Іонікій Олексійович Малиновський народився 4 (16) листопада 1868 р. в м. Острозі Волинської губернії в сім'ї ремісника. Мати грамоти не знала. Початкову освіту отримав у місцевій приходській школі, а середню – спочатку в Острозькій прогімназії, після закінчення 4 класів якої та складання конкурсного іспиту продовжив навчання в Києві як стипендіат у колегії Павла Галагана.

У колегії під впливом директора І. І. Нечипоренка, що викладав історію, учителя словесності – відомого українського вченого П. Г. Житецького, зацікавився минулим України, тому вступив до Київського імператорського університету Св. Володимира на історико-філологічний факультет. Але, як зазначав у біографії сам Іонікій Олексійович, "злякавшись перевантаження латинською та грецькою мовами, перейшов на юридичний факультет". В університеті цікавився переважно лекціями та іншими заняттями з історії права, що читав відомий учений, проф. М. Ф. Володимирський-Буданов, якого І. Малиновський по праву називав своїм учителем. На запропоновану проф. М. Ф. Володимирським-Будановим тему "Уголовное право Литовского Статута въ связи съ развитием русскаго уголовного права вообще" написав студентську працю, частину якої під назвою "Учение о преступлении по Литовскому Статуту" обсягом 178 стор. та додатком на 51 стор. надрукував у вигляді монографії 1894 р. Факультет нагородив його золотою медаллю й постановив опублікувати роботу в Університетських вістях (надрукована 1895 р.).

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvohd.pdf>.

В університеті І. Малиновський слухав також лекції таких відомих професорів історико-філологічного факультету як В. Б. Антонович, М. П. Шашкевич, І. В. Лужицький та інших.

Університет закінчив у 1892 р. Через несприятливі матеріальні умови переїхав на село в Полтавщину, де впродовж 2 років учителював у сім'ї поміщика Трифановського. Повернувшись до Києва, був учителем у сім'ї поміщика Василя Васильовича Тарновського (засновника Чернігівського історичного музею). Одночасно викладав законодавство в Кадетському корпусі. З 1895 р. – професорський стипендіат кафедри руської історії Київського університету Св. Володимира.

У 1897-1898 рр. І. Малиновський склав іспити на магістра державного права (наукового ступеня з історії права ще не було) й отримав звання приват-доцента Київського університету. Однак через відсутність відповідних вакансій наприкінці 1898 р. переїхав у Томськ, де отримав посаду професора та кафедру історії російського права на новому, тільки що заснованому юридичному факультеті. У Томську пробув 15 років.

За цей період життя І. Малиновський, окрім інших праць, магістерської та докторської дисертації на тему "Рада Великого княжества Литовскаго въ сравнении съ боярскою думою древней Руси", за яку отримав науковий ступінь магістра від Київського університету (1904) та доктора державного права (1912) від Харківського університету і першу премію ім. Батюшкова від Петербурзької академії наук (1914 р.), написав та видав такі значні роботи як: "Русская общественная жизнь в поэтическом изображении А. С. Пушкина" (Томськ, 1899); "Учебные пособия по истории русскаго права" (Томськ, 1900); "Ссылка въ Сибирь" (Томськ, 1900); "Сборник материалов, относящихся к истории панов-рады

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

Великого княжества Литовского" (Томськ, 1901); "Рада Великого княжества Литовского в связи с боярской думой древней России" (Томськ, 1903. Ч. I: "Боярская дума древней России"); "Рада Великого княжества Литовского в связи с боярской думой древней России" (Томськ, 1904. Ч. II: "Рада Великого княжества Литовского. Вып. 1"); "Университет в сочинениях А. П. Чехова" (Томськ, 1904); "Вопросы права в сочинениях А. П. Чехова" (Томськ, 1904); "Речь перед диспутом" (Томськ, 1904); "Народъ и власть в русской исторіи" (Київ, 1905); "Кровавая месть и смерные казни. Вып. 1" (Томськ, 1908); "Древнейшая русская аристократия" (Томськ, 1908 г.); "Начальная страница из истории русской интеллигенции" (Томськ, 1909); "Кровавая месть и смертные казни. Вып. 2" (Томськ, 1909); "Русские писатели и художники о смертной казни" (Томськ, 1910); "Рада Великого княжества Литовского в связи с боярской думой древней России" (Томск, 1912. Ч. II: "Рада Великого княжества Литовского. Вып. 2-й (1492-1596)"); "Сборник материалов, относящихся к истории панов-рады Великого княжества Литовского. Добавление" (Томськ, 1912).

Свою першу книгу "Кровавая месть и смертные казни" І. Малиновський надіслав Львові Толстому й отримав листа-відповідь – одного з останніх видатного російського письменника, у якому той оцінив книгу як один із перших доказів очевидної "злочинності" смертної кари.

Громадською та просвітницькою діяльністю Іонікій Олексійович почав займатися ще під час навчання в колегії Павла Галагана – редагував учнівську газету. Будучи студентом університету, працював у т. зв. Комісії народних читань при Київському товаристві лікарів, що зосередила навколо себе прогресивну київську інтелігенцію, а після закінчення

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

університету став секретарем комісії та завідувачем Народної Аудиторії. Охоче виступав перед населенням та був активним дописувачем газет. 1897 р. Комісія видала його популярну гуманістичну брошуру "О томъ, какъ воевали в старину и какъ теперь воюють".

У Томську, ставши професором, І. Малиновський головну увагу зосереджує на громадській діяльності, бо переконаний, що саме в цьому полягає обов'язок російської інтелігенції. Він бере безпосередню участь у студентських та інших організаціях, переважно культурно-просвітницьких, поза межами університету, дописує в газети, виступає з лекціями, викладає на чоловічому та жіночому відділеннях міських вечірніх загальноосвітніх курсів для простого народу, що, на переконання попечителя Західно-Сибірського навчального округу Л. Лаврентьєва, – для професора принизливо. І. Малиновський разом з однодумцями докладає чимало зусиль, щоб поширити вищу освіту для жінок. Цей рух досягає небувалого для цих часів успіху – 1910 р. у Томську відкривається Сибірський жіночий університет, правда, без фінансування Міністерства народної освіти.

У Томську, зокрема в революційний період 1905-1907 рр., Іонікій Олексійович поривається в політичне життя Росії. Після жовтня 1905 р. він вступає в партію Народної свободи (партія кадетів) і стає редактором найбільш розповсюдженої і популярної в Західному Сибіру газети прогресивно-демократичного напрямку "Сибирская жизнь". У розмовах із друзями часто зупиняється на темі кровної помсти і смертної кари, якій і присвячує книгу у двох випусках з однойменною назвою.

Громадсько-просвітницька та політична діяльність професора привернула до себе увагу начальства, а першій із названих книг випало

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

зіграти фатальну роль у долі вченого. Як засвідчив у Державній думі проводир чорної сотні депутат Г. Замисловський, Л. Лаврентьєв надіслав до Міністерства 25 доносів, вимагаючи звільнити І. Малиновського з посади професора за наукову, громадську, літературну діяльність як "неблагонадійного" [2, с. 71]. Останній із доносів міністр народної освіти Росії Л. Кассо задовільнив у жовтні 1911 р., а за книгу за обвинуваченням у "возбужденні к ниспроверженію существующего строя" за п. 1 і 2 ст. 129 Кримінального Уложення Іонікія Олексійовича за вказівкою міністра внутрішніх справ І. Щегловитова восени того ж 1911 р. було притягнуто до кримінальної відповідальності. Навесні 1912 р. справу розглянув суд міста Томська, який виправдав І. Малиновського. Прокурор опротестував виправдувальний вирок суду у вищу судову інстанцію Росії – Урядуючий сенат. Справа набула розголосу через пресу в усій Росії. Сенат скасував вирок і передав справу на розгляд Омського окружного суду, який засудив професора на 1 місяць ув'язнення у фортеці, а книгу постановив спалити. Сенат рішення суду затвердив, але в цей час було опубліковано Маніфест із приводу 300-річчя дому Романових, у силу якого всі літературні справи за ст. 128 і 129 Кримінального Уложення підлягали закриттю. Тому Іонікію Олексійовичу сидіти у в'язниці не довелося.

Очевидці писали, що випробування, які випали на долю І. Малиновського в 1911-1912 рр., – відсторонення від професури, суд, а на додачу, пожежа в будинку, у якій згоріло все майно, важке захворювання молодшої дочки Ольги – він переносив з надзвичайною мужністю і гідністю. На суді, наприклад, своє останнє слово вчений промовив "як лекцію читає": "Я сказал правду о тех явлениях окружающей действительности, которая окутана кровавой атмосферю. Сказал то, что

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

мне подсказала моя научная совесть. Какой приговор меня ожидает? Не знаю. Но знаю, что история меня оправдает".

У цей важкий час професору доводилося думати про заробіток. Однак головним його бажанням було знову повернутися до академічної діяльності. Для цього необхідним був захист уже надрукованої докторської дисертації, що Іонікій Олексійович і зробив у грудні 1912 р. Наступного року його за конкурсом одногосно обирають найпочеснішим членом одночасно на кафедрі історії російського права в Ярославський (Демидівський) юридичний ліцей і в Казанський університет. Але не судилося. Міністр народної освіти Л. Кассо обрання не затвердив і призначив доктора наук не ординарним, а екстраординарним професором на однойменну кафедру в найблагодійніший на той час Варшавський університет. І. Малиновський не знає, як діяти. Він радиться з професорами Петербурга, депутатами Державної думи, які пропонують погодитися, оскільки мстивий Л. Кассо відмови не простить і, отже, поки він обіймає посаду міністра, думати про академічну роботу зайво. І. Малиновський дає згоду.

Усупереч занепокоєнню та хвилюванню і професура, і студентство Варшавського університету прийняли новопризначеного професора надзвичайно доброзичливо, аплодисментами, а після вступної лекції влаштували галасливу та тривалу овацію. У Варшаві І. Малиновський повністю віддається викладацькій і науковій діяльності. Тут він друкує на правах рукопису програму і 1914 р. першу, а 1915 р. другу частини свого курсу "Лекции по истории русского права". Також 1914 р. виходить у світ підручник "История государственного права", а 1915 р., до початку імперіалістичної війни праця з приводу ювілею судової реформи 1864 року

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

"Война и судъ". Улітку 1915 р. Варшаву окупували німці, тому Варшавський університет було перенесено в Ростов-на-Дону. Під час переїзду з Варшави в Ростов Іонікій Олексійович на деякий час зупинявся в рідному Острозі.

У Ростові напередодні революції І. Малиновський насамперед розвив свою громадську діяльність: багато публікує в газетах переважно статей науково-політичного характеру; стає членом редакції старої ростовської газети "Приазовський край"; бере діяльну участь у багатьох товариствах, зокрема стає одним із фундаторів "Товариства сприяння жіночій вищій освіті" та його секретарем, засновником і першим директором Народного університету, фундатором і співголовою правління кооперативного видавництва "Єднання", головою професійної спілки наукових працівників; читає публічні лекції як в Ростові, так і в інших містах. Цю громадську діяльність Іонікій Олексійович поєднує з активною педагогічною роботою. Він викладає в Донському університеті на Вищих жіночих курсах, в Археологічному інституті, у Комерційному інституті на вчительських курсах тощо. Свій вільний час, якщо так можна висловитися, професор присвячує науці. У Ростові, крім інших праць, він друкує "Лекции по истории русскаго права" (1918 р.) та курс "Русская история" (1919 р.).

Лютневу революцію 1917 року Іонікій Олексійович зустрів як весну російської революції. Він був упевненим, що Росія напередодні кращого майбутнього, тому віддавав новій справі всі свої сили, розум і здібності. З приходом до влади Тимчасового уряду "громадський комітет" обрав його головою міського комісаріату і І. Малиновський керував Ростовом близько 6 місяців – до нових, ним же організованих за так званою

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

"чотирьоххвісткою" виборів, за результатами яких переміг блок меншовиків і есерів. У новій Думі, яка проіснувала недовго, професор очолив культурну роботу. Більшовики, зайнявши Ростов-на-Дону на 3 місяці, розігнали Думу. Їх замінила німецька окупаційна влада, яка, своєю чергою, була вигнана владою генерала П. Краснова. Той запропонував Іонікію Олексійовичу стати міським головою Ростова. Оскільки ця пропозиція виходила від генерала надто правих переконань і не влаштувала професора, він відмовився.

У цей же період громадянської війни, коли 1918 р. серед українських учених з'явилася думка про заснування Всеукраїнської академії наук, І. Малиновського, на той час професора Донського університету, було викликано в Київ і запропоновано виставити свою кандидатуру на академіка першого скликання. Іонікій Олексійович погодився і вирішив переїхати з Ростова до Києва. Однак через громадянську війну відносини між Києвом і Ростовом були припинені, І. Малиновський повідомлення не отримав. Хоча соціально-економічний відділ обрав його академіком, але обрання на спільних зборах не відбулося, бо не було згоди І. Малиновського, знову ж таки через припинення відносин між Києвом і Ростовом, – цим справа й закінчилася.

У другій половині 1919 р. після переїзду Денікінського уряду з Єкатеринодару в Ростов та опублікування А. Денікіним демократичного змісту декларації щодо своїх цілей І. Малиновський пристає до антибільшовицького руху і погоджується отримати звання члена Ради при Управлінні народної освіти для того, щоби завідувати (безоплатно) справами вищої школи. Усупереч бажанню йому довелося нетривалий час управляти в Денікінському уряді в Міністерстві народної освіти. Але

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

відчувши в цій роботі дух старого режиму, вимір благонадійності з погляду ставлення до більшовизму, бюрократизм, після інциденту з Головою Денікінського уряду генералом О. Лукомським через брошуру "Учредительное собрание" професор пориває з білим рухом і віддає себе виключно просвітницькій та педагогічній роботі.

На час встановлення наприкінці 1919 р. у Ростові Радянської влади, улаштованих більшовиками вбивств, грабежів, насильств і розстрілів І. Малиновського в місті не було. Він знаходився в Єкатеринограді (тепер Краснодар), де читав лекції у Політехнічному інституті, а тому, за його ж словами, мав можливість емігрувати. Однак професор уважав, що його обов'язок працювати в Росії, і переслідувань від Радянської влади він не чекав, а тому на початку квітня 1920 р. повернувся в Ростов. У середині червня того ж року відбулося засідання місткому університету, на якому затверджувалися професори, що були відсутніми в момент захоплення Ростова Радянською владою. Оскільки було відомо, що на Іонікія Олексійовича на цей час уже був донос у ДонНК, йому запропонували отримати санкцію для затвердження професором університету. Той відмовився, натомість написав заяву про те, що вважає нижчим своєї гідності, як діяча науки і викладача вищої школи, звертатися в таку установу як ДонНК із проханням дозволити йому займатися професійною діяльністю...

... 30 червня 1920 р. на підставі доносів за ордером ДонНК за місцем проживання І. Малиновського "на предмет виявлення контррев. переписки" роблять обшук, а його самого арештовують. При обшуку вилучають брошуру "Монархія и республика", твір Волхоніна "К Молодёжи", звернення "К братьям красноармейцам" і згорток рукописів

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvohd.pdf>.

(згодом загублених в нетрях ВНК). Наступного дня слідчий ДонНК пред'являє професору огульне, обвинувачення – "в контрреволюції", та здійснює допит шляхом постановки запитань. Із змісту запитань випливало, що під "контрреволюцією" малося на увазі: 1) належність до партії К.Д.; 2) співробітництво у Старопольському відомстві; 3) співробітництво з ростовською газетою "Приазовський край" і написання в ній статті під заголовком "Звірі"; 4) написання брошур; 5) знайомство з Вільчинським; 6) робота міністром народної освіти в уряді Денікіна; 7) написання в "Приазовському краї" статей про насильства і терор більшовиків. На перше запитання професор відповідає, що до партії належав з 1905 р., останній час був одним з товаришів голови Народної свободи. На друге запитання послідувала заперечувальна відповідь. На третє, що статті під таким заголовком у вказану газету не писав, а на початку 1919 р. писав статтю про те, що в російській історії були моменти, коли народ доходив до стану озвіріння. Цей стан він пояснював умовами гніту старого режиму. Щодо наступного питання І. Малиновський пояснив: в брошурі "Монархія и республика" він робив висновок про те, що Росії необхідна республіка демократична і парламентська, а в брошурі "Учредительное собрание" вказував що таке "учредительное собрание" та необхідність облаштування на ньому нового порядку. На останні три запитання він відповів, що Вільчинського знає з 1917 р., коли поступив на міську службу, міністром не був, був лише членом ради управляючого відділу народної освіти, а щодо написання газетних статей – визнав. На цьому допит завершився і більше І. Малиновський в ДонНК не допитувався.

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

Натомість в перших числах липня слідчий Лавриненко для підтвердження висуненого проти І. Малиновського обвинувачення допитав свідків-комуністів, працівників Донського університету Дроботова, (кур'єра при канцелярії), Уставщикова (кур'єра університету), Духовнікова (садівника), Бахара (швейцара) та Соломіна (студента-медика). І хоча ці свідки конкретних фактів контрреволюційної діяльності "професора не навели, обмежившись лише загальними наклепницькими фразами та тим, що він був самим видним в кадетській партії", слідчий склав обвинувальний акт, на підставі якого Колегія ДонНУ 24 липня 1990 р. засудила Іонікія Олексійовича (а разом з ним професорів О. Жандера і З. Гуднікова, приват-доцента О. Успенського та інших, всього сімох обвинувачених) до вищої міри покарання за те, що він: "Голова партії Народної Свободи. Міністр освіти при Особливій нараді Головнокомандувача Півдня Росії. Видавець брошур і газетних статей проти Радянської Влади. Затятий і ідейний ворог Радянської Влади". Враховуючи, що професор являє собою "значну наукову величину", Колегія постановила запросити санкцію на виконання вироку у ВНК. Президія ВНК вирок затвердила, про що ДонНУ було повідомлено телеграмою за підписом Ксенофонтова [3].

До речі, цим же вирокіом серед інших "як явного ворога Радянської влади" до ув'язнення в концентраційному таборі "до кінця громадянської війни" було засуджено старшу дочку І. Малиновського, 21-річну Марію Ходжаєву.

Арешт і засудження Іонікія Олексійовича як контрреволюціонера набули широкого розголосу. На його захист встали не лише рідні, колеги, а й знані в Ростові й в усій Росії громадські і політичні діячі. Зокрема, в

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvohd.pdf>.

Колегію ДонНУ з наведенням доводів про абсурдність його обвинувачення звернулись члени ростовського правління кооперативного видавництва "Єднання", а зять професора, лектор Донського університету Г. Ходжиєв – до Ростовського обласного військового трибуналу про витребування справи від ДонНУ. Студент-юрист Я. Старосельський зібрав делегацію професорів та студентів Донського університету (усього більше 30 людей), яка добивалася від голови Донвиконкому Знаменського того, щоби вирок не виконували, а справу передали в Москву. З подібним проханням до наркома освіти РСРР А. Луначарського звертався голова профспілки працівників освіти і соціалістичної культури О. Воскресенський, а молодша дочка І. Малиновського Євгенія – до дружини Леніна, Надії Крупської. В різні установи із заявами та клопотаннями про своє звільнення, з наведенням детальних фактів, що свідчать про його невинуватість, зразу ж після арешту звертався й сам І. Малиновський. Правда, усі вони "осідали" у кримінальній справі і в тій чи іншій їх частині використовувалися чекістами проти нього.

В кінці серпня 1920 р. в Ростовській тюрмі з І. Малиновським зустрівся нарком народної освіти РСФРР А. Луначарський. Пообіцяв, що наполягатиме на переведенні того в Москву. Правда, в листі-проханні про переведення Ксенофонтову А. Луначарський вказував, що в тюрмі випадково, як член Комісії про розвантаженню тюрем "наштовхнувся" на професора Малиновського. Про прискорення розгляду справи і переведення І. Малиновського в Москву письмово зверталась й Н. Крупська. Так чи інакше, в кінці листопада 1920 р. в'язня разом зі справою відправили до Москви. У проханні А. Луначарського передати вченого в розпорядження наркомату освіти особисто відмовив Голова ВНК РСФРР

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

Ф. Держинський. Натомість 11 грудня того ж року Іонікія Олексійовича задля "форми", не заглиблюючись у суть справи, допитали як обвинуваченого, а 22 грудня постановою Президії ВНК заочно пом'якшили покарання – до 15 років ув'язнення. 19 травня 1921 р. постановою Комісії з перегляду справ у таборах на підставі декрету ВЦВК про амністію термін покарання було скорочено до 5 років.

Відбував покарання Іонікій Олексійович в Іванівському концентраційному таборі особливого призначення, у Рождественському і Покровському таборах, а після того, як табори було скасовано, в Іванівському виправно-трудоваму переходовому домі, в Ординській трудовій колонії і знову в Іванівському переходовому домі.

Навіть перебуваючи в ув'язненні, професор продовжує займатися просвітницькою і науковою діяльністю. Він проводить у школі заняття з ліквідації неписьменності, читає лекції з історії російської і нової російської культури, виступає з доповідями на тему примусових робіт у концентраційних таборах.

У вересні 1921 р. І. Малиновського відряджають в Інститут радянського права при НКЮ РСФРР (нині Інститут держави і права АН Російської Федерації) і дозволяють проживати на приватній квартирі з обов'язком щотижневої явки в концентраційний табір на реєстрацію. Там учений працює як дійсний член Інституту в секціях судового права і кримінології та конституційного права, у відділі правових матеріалів, бере активну участь у розробці проекту Кримінального кодексу РСФРР та підручника з кримінального права, пише низку наукових праць на тематику радянського права. Одночасно він викладає історію культури на робфаці ім. М. М. Покровського, працює вченим секретарем Комісії

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

філософії і методології при Академічному центрі, старшим архівістом і архівістом-консультантом у Центрархіві, друкується в московських журналах "Советское право" та "Право и жизнь". Але незважаючи на титанічну працю І. Малиновського на благо молоді російської радянської науки та влади, 1 липня 1922 р. його без роз'яснення причин знову ув'язнюють в Іванівському таборі. І тут Іонікій Олексійович починає протестувати, при цьому на законних підставах – шляхом подачі клопотань про його умовно-дострокове звільнення у зв'язку з відбуттям третини терміну покарання, політичною благонадійністю і цілковитою лояльністю до радянської влади. За вченого клопочуть також нарком юстиції РСФРР Д. Курський, письменник М. Горький, Інститут радянського права, Петроградська та Всеукраїнська академії наук, інші установи, наукові та громадські діячі. Безрезультатно. На одному з висновків щодо звернень "залізний Фелікс" (Дзержинський) накладає красномовну резолюцію: "Все ходатайства оставляют без последствий в смысле освобождения". Лише в 20-х числах лютого 1924 р. І. Малиновського звільняють достроково ... на два місяці раніше.

Може видатися недостовірним, але факт – у період свого другого ув'язнення вчений не образився на радянську владу і не зрадив своєму кредо. У таборі він організовує культурно-просвітницьку роботу серед засуджених, продовжує читати їм лекції, займається наукою. На замовлення Інституту радянського права він готує окремі розділи до підручника з кримінального права, а за дорученням адміністрації Іванівського табору пише працю "Іванівський табір примусових робіт у Москві за третій рік його існування. 15 серпня 1921 р. – 15 серпня 1922 р."

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

Також Іонікій Олексійович пише історичний нарис про Іванівський табір від його заснування і до перетворення у виправний дім.

Реабілітували Іонікія Олексійовича Малиновського у справі 1920 р. лише 12 січня 1993 р. шляхом поширення на нього прокуратурою Ростовської області Російської Федерації Закону Російської Федерації від 18 жовтня 1991 р. "Про реабілітацію жертв політичних репресій" як особу, яка була з політичних мотивів піддана політичним репресіям за рішенням позасудових органів (ВНК).

У квітні 1925 р. вченого знову було обрано академіком Всеукраїнської академії наук. У січні 1926 р. він переїхав до Києва і приступив до наукової діяльності. Окрім роботи академіка звичаєвого права України, І. Малиновський виконував функції голови постійної комісії звичаєвого права і роботу в постійній комісії з вивчення історії західно-руського та українського права, брав активну участь у роботі історичного та правничого товариств при Академії, працював в археологічній комісії [4; 5, с. 89]. З 1928 р. тимчасово (до обрання академіком кримінального права) виконував обов'язки голови Комісії радянського кримінального права. До передостаннього року життя І. Малиновський активно виступав у пресі, розміщував статті в "Київській пролетарській правді", в академічних та республіканських суспільно-політичних і фахових виданнях.

У київський період наукової роботи з-під пера Іонікія Олексійовича виходять такі значущі праці як "Огляд архівних матеріалів з історії західноруського та українського права, що зберігаються в Древлехранилищі в Москві" (1926), "Кара і засоби соціального захисту" (1926), "Кари майнові та кари особисті" (1927), "Студії над злочинцем і злочинцями" (1927), "Злочин та кара в первісному громадянстві" (1928);

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

"Радянські поправчо-трудові установи, порівнюючи з буржуазними тюрмами" (1928), "Огляд української літератури з теорії права, історії права, кримінального і судового права" (1928), "Революційне радянське звичаєве право" (1928), "Треба вивчати і знати історію українського права" (1928), "Поправно-трудові кодекси окремих радянських республік чи єдиний всесоюзний поправно-трудоий кодекс" (1928), "Стародавній державний лад східних слов'ян та його пізніші зміни" (1929), були підготовлені до друку: "Звичаєве право. Вип. I-II", "Звичаєве право в "Кобзарі" Шевченка".

Останні роки життя І. Малиновського збіглися з початком сталінських політичних репресій, які поширювалися й на дореволюційну інтелігенцію. Творчість ученого стала піддаватися гострій критиці як така, що "не заслуговує й на найменшу увагу", а сам він – характеризувався як "російський великодержавник". Надламане незаслуженими переслідуваннями за старого та нового режимів, перебуванням у радянських тюрмах та таборах здоров'я вченого не витримало. 12 січня 1932 р. Іонікій Олексійович Малиновський помер. Поховано його в Києві на Байковому кладовищі.

Список використаних джерел

1. Справа І. О. Малиновського // Архів Острозького державного історико-культурного заповідника.
2. О. Малиновський. Із щоденників / О. Малиновський // Вісник АН України. – 1993. – № 11. – С. 70-84.

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

3. Архивно-уголовное дело по обвинению Малиновского Ионикья Алексеевича и других № 72174 фп // Галузевий державний архів служби безпеки України.

4. Усенко І. Б. У пошуках історичних коренів сучасності: До 125-річчя від дня народження О. О. Малиновського / І. Б. Усенко, Е. Г. Циганкова. – Вісник АН України. – 1993. – № 9.

5. О. Малиновський. Із щоденників / О. Малиновський // Вісник АН України. – 1993. – № 10. – С. 80-94.

Попелюшко В. О.

Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч

У статті на основі дослідження архівних справ та інших джерел розкривається життєвий та творчий шлях видатного острожанина – академіка, правника, науковця, політичного та громадського діяча Іонікія Олексійовича Малиновського

Ключові слова: Іонікій Олексійович Малиновський, історія права, юридична наука, біографія, Острогіана

Попелюшко В. А.

Академик Ионикий Алексеевич Малиновский (1868-1932 гг.) – выдающийся научный, просветительский, политический и общественный деятель

В статье на основе исследования архивных дел и других источников раскрывается жизненный и творческий путь выдающегося уроженца

▪ Академік Іонікій Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.) – видатний науковий, просвітницький, політичний та громадський діяч / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – № 2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11pvothd.pdf>.

г. Острога – академіка, юриста, ученого, політичного і суспільного діяча Іонікія Алексеевича Малиновського

Ключевые слова: Іонікій Алексеевич Малиновський, історія права, юридическа наука, біографія, Острогіана

Popeliushko V. O.

Academician I. O. Malynovskyi (1868-1932) – an outstanding scientific, educational, political and social activist

Based on a study of archives and other sources the article reveals the life and career of the outstanding native of Ostroh – academician, lawyer, scientist, political and public figure Ionikii Oleksiiiovych Malynovskyi

Key words: I. O. Malynovskyi, history of law, legal science, biography, Ostrohiana